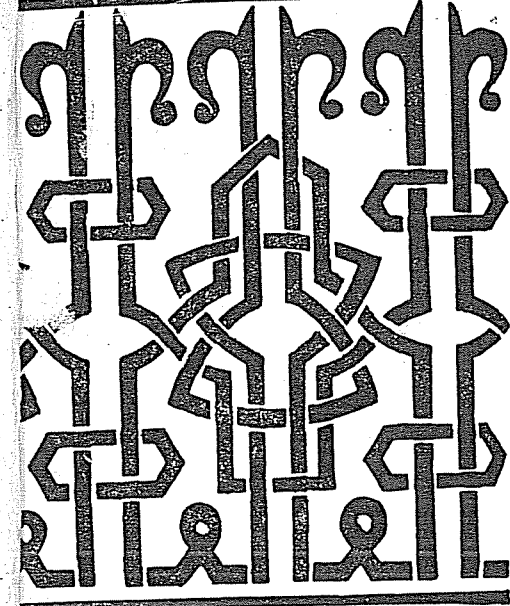

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

SANAT TARİHİ

YILLIĞI

IX-X

SANAT TARİHİ ENSTİTÜSÜ
1979 - 1980

SANAT TARİHİ

YILLIĞI

IX - X

Edebiyat Fakültesi Matbaası
İstanbul 1981

REDAKSYON KURULU

Prof. Dr. Oktay Aslanapa — Prof. Dr. Semavi Eyice
Prof. Dr. Şerare Yetkin — Prof. Dr. Erdoğan Mercil
Doç. Dr. Yıldız Demiriz.

Bu sayıyı hazırlayanlar:
OKTAY ASLANAPA — ARA ALTUN

Makalelerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
SANAT TARİHİ ENSTİTÜSÜ

SANAT TARİHİ YILLIĞI
IX - X
1979 - 1980

11 MART 1991

İSTANBUL
1981

İÇİNDEKİLER

HÜSAMETTİN AKSU	
Sultan III. Murad Şehinşahnamesi	1
AYŞEN ALDOĞAN	
Konya Mevlâna Müzesindeki Kâbe Tasvirli Bir Seccade	23
ARA ALTUN	
Yarhisar, İlyas Bey Köyü Camisi ve Hamamı İçin Kısa Notlar	29
MUALLÂ ANHEGGER-EYÜBOĞLU	
Topkapı Sarayı Veliaht Dairesi Onarımı	53
TANJU CANTAY	
Niksar Kırkkızlar Kümbeti	83
EMEL ESİN	
Selçuklulardan Önceki, Proto-Türk ve Türk Keramik Sanatına Dair	107
SEMAVİ EYİCE	
Osmanlı Devri Türk Yapı Sanatında Damgalı Tuğlalar	155
SEMAVİ EYİCE	
XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klâsik Üslubu	163
İ. GÜNDAĞ KAYAOĞLU	
Bakır Bir Dergâh Kazanı	191
YILDIZ MERİÇBOYU	
Figürlü Bir Selçuklu Kâsesi	197

VIII

SELÇUK MÜLAYİM

Trabzon Ayasofyası'nın Tarihlenmesinde Geometrik Bir Kompozisyonun Kronolojik Değeri 215

SEMRA ÖGEL

Hayat (Sofa) Köşkü ve Tahtseki 227

OSMAN F. SERTKAYA

Timürlü Şeceresi (Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine 2152, v. 32-43) 241

FARUK ŞAHİN

Kütahya Çini-Keramik Sanatı ve Tarihinin Yeni Buluntular Açısından Değerlendirilmesi 259

MAHMUT H. ŞAKİROĞLU

Hikmet Turhan Dağlıoğlu (1900-1977) 287

M. BAHA TANMAN

Turhal'ın Gümüştop (Dazya) Köyündeki Namazgâh 309

ORHAN C. TUNÇER

Bitlis-Van Karayolu Üzerindeki Hanlar 317

ŞERARE YETKİN

Konya'da Yeni Bulunmuş Figürlü Stuko Süslemeler ve Anadolu Türk Mimarisindeki Devamı 353

YILLIĞIN VIII. SAYISINDAN SONRAKİ DOKTORA VE

LİSANS TEZLERİ 363

KAYBETTİKLERİMİZ 373

SULTAN III. MURAD ŞEHİNŞAHNAMESİ

Hüsamettin AKSU

Bugün İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi FY 1404 numarada kayıtlı bulunan Sultan III. Murad (1574-1595) Şehinşahnamesi'nin I. cildi, XVI. asır Osmanlı minyatür sanatının en güzel örneklerini ihtiva etmektedir. Seyyid Lokman b. Hüseyin el-Aşûri el-Urmevi (v. 1010/1601) tarafından Sultan III. Murad devrinin 1574-1581 yılları arasında geçen olayları Farsça ve manzûm olarak kaleme alınmıştır. Eser 989/1581'de tamamlanarak III. Murad'a takdim edilmiştir. 1582-1588 yılları arasında yer alan bu devrin olayları da 95 minyatürlü olarak ikinci bir cilt halinde 1592 senesinde yine Seyyid Lokman tarafından Farsça ve manzûm bir şekilde yazılmıştır¹. Ancak III. Murad adına hazırlanan Şehinşahname'nin bu II. cildi 1597 tarihinde Sultan III. Mehmed (1595-1603)'e sunulmuştur². Şehinşahname'nin II. cildi Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunmaktadır. (Bağdad, 200)³. Şehinşahname'nin I. cildinin Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) tarafından tesis edilen Yıldız Sarayı Kütüphanesi'ne hangi tarihte Hazine-i Hümayûn (Topkapı Sarayı Müzesi)'dan intikal ettiğini bilemiyoruz. Cumhuriyet devrinde 1925'de Atatürk'ün emriyle, Yıldız Sarayı Kütüphanesi ile içindeki bazı değerli eşyalar İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ne nakledilmiştir.

1 Eserin II. cildi hakkında bilgi için Bkz.: Atasoy, Prof. Dr. Nurhan. III. Murad Şehinşahnamesi Sünnet Düğünü Bölümü ve Philadelphia Free Library'deki İki Minyatürlü Sayfa. (İstanbul Üniv. Ed. Fak. Sanat Tarihi Yıllığı. V., İstanbul 1973, s. 359-387).

2 Atasoy, Prof. Dr. Nurhan. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi. (İst. Üniv. Bülteni. Sayı V., İstanbul 1977, s. 30-32).

3 Karatay, Fehmi Edhem. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu. İstanbul 1961. (s. 274-275).

Osmanlı Padişahları saltanat sürelerinde kazandıkları zaferleri, yaptıkları antlaşmalar, avlar ve devirlerinin önemli sosyal olaylarını şanlı bir destan halinde gelecek nesillere bırakmak arzusunda idiler. Bu maksatla bir Şehnamecilik görevi ihdas edilmişti. Şehnameciler; kâtipler, musavverler ve müzehhiplerden müteşekkil geniş bir kadro halinde sarayda çalışırlardı. Padişahın evsafını, şan ve zafer günlerini kaydetmek bunların görevleri arasında idi. Bu vazifeyi ilk defa ihdas eden Fatih Sultan Mehmed Han (1451-1481) idi⁴. Şehnameciler eserlerini ilk zamanlar manzûm yazarlardı. Sonraları Lokman Çelebi'den itibaren manzûm ve mensûr yazmaya başlamışlardır. Hayatları bilinen ilk Şehnameciler : Fethullah Efendi, Eflâtun, Seyyid Lokman, Ta'liki-zâde Kâtib Mehmed Efendi ve Hasan Hükmi Efendi'dir.

Bütün Şehname yazarlar İranlı büyük destan şairi Firdevsî-i Tûsî (934-1025)'nin Şehnamesi'ni örnek almışlardır. Şehinşahname ismi ilk defa İlhanlı Hükümdarı Ebu Said devri (1316-1335) tarihçilerinden Ahmed Tebrîzî tarafından kullanılmıştır. Ahmed Tebrîzî, Ebu Said'in emriyle Cengiz Han tarihi mahiyetinde ve fakat tamamlanmamış olan bir Şehinşahname yazmıştır. Bu isim Osmanlı tarihçilerince benimsenip kullanılmıştır⁵.

Osmanlılarda tarihi vak'aların zaptına memur edilenlere «Şehnamehan» ünvanı verilirdi. Bu ünvan sonraları «Vak'anüvisliğe çevrilmiş ve bu tabir Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar kullanılmıştır. Vesikalarda «Şehnamenüvis» veya «Şehnamegûy» tabiri de geçer⁶. Bu hususta Vak'anüvis Lütü Efendi şu açıklamada bulunmuştur : «Zapt-ı vakaya memur zevata 1000 (1591) senelerine kadar Şehnamehan itlâk olunup muahheren Vak'anüvis namı verilmiştir. Şehnamehan ünvanıyla Devlet-i Âliyye'de en evvel zapt-ı vakaya memur olan ve İran'dan hicretle Devlet-i Âliyye hizmetine girip 960 (1553) senesinde vefat eden Fethullah Efendi'dir. Kanuni Sultan

4 Ahmed Refik, Bizde Şehnamecilik, Seyyid Lokman ve Halefleri. (Yeni Mecmua. No. 9, İstanbul 1917. s. 169-173).

5 Akalay, Dr. Zeren. «Osmanlı Tarihi ile İlgili Minyatürü Yazmalar (Şehnameler ve Gazanmeler)» (Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniv. Ed. Fak. 1972) s. 3.

6 Pakalın, Mehmet Zeki. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. C. I-III. İstanbul 1971. (c. III, s. 318).

Süleyman Hazretlerinin gazevatına Türkî ve Fârisî manzûm tarihleri vardır. Bundan sonra Lokman ve Kâtib Mehmed ve Hükmi Efendi namlarıyla gelen Şehnamehânânın eserlerine zâferyâb olunamamıştır. Sonrakilere Vak'anüvis tesmiye olunmuştur⁷.

Şehinşahname müellifi Seyyid Lokman, XVI. asrın ikinci yarısında İslâm dünyasının önde gelen kültür ve sanat merkezi olan, Osmanlı Saltanatının debdebeli başşehri İstanbul'da yaşamış, değerli şair ve tarihçilerden biridir. Aslen Urmiyeli olup⁸ doğum tarihi bilinmemektedir. Osmanlı Devleti hizmetinde uzun yıllar «Şehnamehan» olarak vazife görmüştür. Bu göreve 977 (1569)'da Sultan II. Selim (1566-1574) zamanında tayin edilmiş⁹ ve Sultan III. Mehmed (1595-1603)'in saltanatının ilk senesinde (1004/1595) Sultan III. Murad adına yazdığı Şehinşahnamede kendi zamanına ait vukuattan hiç bahsetmediği için bu vazifeden azledilmiştir¹⁰. Seyyid Lokman Çelebi Hünername'sinde Şehnameciliğe tayinini şöyle anlatır: «Bu kemîne mâdih-ı Hanedan-ı Osmanî Seyyid Lokman İbni Seyyid Hüseyin el-Aşûrî el-Hüseyinî el-Umûrî... sene 977 Muharreminin evahirinde hizmet-i mezbûreye me'mur ve ta'yin olub...»¹¹ Sonra yazdığı eserlerin listesini verir.

Lokman 977 (1569)'de Dergâh-ı Âli müteferrikalığı ile Şehnameci olarak görevlendirildiği zaman Osmanlı Padişahları için kaleme alınan Şehnameler iki ciltten ibaretti. I. cilt Yavuz Selim (1512-1520)'e, II. cilt Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566)'a aitti. Kanuni Süleyman'a ait olan Hünername bitirilmemişti. Şehnamehan Eflâtun'un başladığı bu eseri ikmal etmek için yaptığı müracaata, Sultan III. Murad tarafından şu hüküm sâdır oldu: «Dergâh-ı mualam müteferrikalarından Şehnamegûy Seyyid Lokman'a hüküm ki, mektub gönderüb cennet mekân merhum Sultan Süleyman Han aleyhi'r-rahmetü'r-rızvânın sayd û şikâr ve sair edvar-ı ferhunde âsârına müteallik hünerlerin zaman-ı şeriflerinde Şehnamegûy olan müteveffa Eflâtun on fasıl üzre nazm ve nesir ile yazub itmama erişdirmeden üç faslı yazıldıktan sonra fevt olub nâtamam kalma-

7 Lütü Efendi. Tarih. C. I-VIII. İstanbul 1290-1328 (c. I, s. 4).

8 Uzunçarşılı, Ord. Prof. İsmail Hakkı. Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı. Ankara 1948. (s. 65).

9 Ahmed Refik. ay. eser. (s. 169-173).

10 Uzunçarşılı, Ord. Prof. İsmail Hakkı. ay. eser. (s. 65).

11 Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi. H. 1524 (10^b - 11^a).

ğın hâlâ tekmi olunmak ferman olunub mübâseret olundukta müteveffa-i mezbûrun yazdığı üç faslın islâh ve tebdile muhtac hayli ebyat ve fikarâtı olmağın hâli üzere ibka olunmak münasib görülmeyüb ve tezhîb ve tertibinde dahi israf edüb min ba'd yazılan dahi ol vechile olursa ziyade harc lâzım olub ta'lik hatla sâde zerefsân kâğıda yazılmak olaidüğün bildirmişsin. İmdi zikr olunan üç faslın islâha muhtac olan yerleri islâh olunub bakisi dahi ehl-i vukûfdan tafahhus olunub sıhhatı üzere tahrir ve tekmi kılunub ve tezhîbinde ziyade israf olmayub rûsence ta'lik hatla yazılmak münasib olmağın buyurdum. Vârid-i vakde te'hîr etmeyüb ehl-i vukûf olanlardan vaki' hâli haber aldıktan sonra zikr olunan Hünername'yi sıhhat üzere ta'lik hatla yazub ve tezhîb edüb ziyade harc ettirmiyessin. Fî 22 Şevval 985»¹².

Lokman bu eseri en mükemmel bir şekilde bitirmeye çalıştı. Bu eser XVI. yüzyıl Osmanlı minyatür ve tezhîb sanatının parlak bir örneğidir.

Lokman 1004 (1595) senesinde azledildikten sonra Sultan III. Mehmed'in Eğri Seferi sırasında diğer devlet erkânı gibi Padişah seferine katılmak istiyordu. Sultan III. Mehmed bu muhteşem seferinin parlak bir surette Şehnamehan tarafından yazılmasını arzu ediyordu. Bu sırada Şehnamehan Ta'likizâde idi. Adına yazılacak Şehnameyi Ta'likizâde ile birlikte, kendisi seferden dönünceye kadar bitirilmesini emretti. Böylece Lokman'ı seferden affederek İstanbul'a gönderdi. Aynı dönemde yaşayan tarihçi Selânikî, Lokman Çelebi'nin İstanbul'a dönüşü hakkında şunları yazıyor : «Evâhir-i zilhiccede Şehnameci Lokman Ordu-yi Hümâyûn'dan geldi. Mukaddema Sultan Murad merhûm fermân eylediği üzere dâsitanları tekmi edüb harcları kemâ kâne canib-i mirîden verilmek için fermân-ı şerif ile Hatt-ı Hümâyûn inâyet olunub ve Padişah-ı Hümâyûn Falname ibtida olunan Şehname seferden avdet edince itmam oluna deyü seferden affolunub ve Ta'likizâde Efendi kemâ kâne Şehname-i Hümâyûn hizmetinde olalar deyü fermân olunduğun nakl eyledi.»¹³

12 Ahmed Refik. Onuncu Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı. İstanbul 1333. (s. 52-53).

13 Tarih-i Selânikî, basılmamış nüsha, Süleymaniye (Esaat Ef.) Kütüp. (s. 274).

Seyyid Lokman 1004-1010 (1595-1601) tarihleri arasında Ta'likizâde ile çalıştı. 1010 (1601)'de Ta'likizâde vefat edince yerine Hasan Hükmî Efendi Şehnameci tayin edildi. Bu sırada eski Şehnamehan Seyyid Lokman Çelebi Kenar Defterdarı idi¹⁴. Aynı yıl içinde vefat etmiştir 1010 (1601).

Şehnamehan Seyyid Lokman Çelebi'nin Eserleri :

Seyyid Lokman 977/1569'da Şehnamehan görevine tayin olunduktan sonra pek çok eser telif etmiştir. Çoğu destan mahiyetinde ve Osmanlı Sultanları adına yazılmış minyatürlü tarihi eserlerdir. Bunların yanında edebî eserleri de vardır. Lokman Çelebi 996/1587 senesinde bitirdiği Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) devrine ait Hünername'sinde, Şehnameciliğe tayininden bahsettikten sonra gayet açık bir şekilde eserlerini zikr eder : «... sene 977 Muharreminin evahirinde hizmet-i mezbûreye me'mûr ve ta'yin olub ba'dehu münasebetiyle vaki olan Kasâid ve Gazeliyât ve Rübâi ve Mukattaât ve Lügâz ve Muammiyât ve İzhâr ve Muzmâr ve Müstezâd ve bazı Türki Nesr-i Tevârih ve Risâle-i Şemâili's-Selâtin-i Osmaniyye ve Tomar-ı Nesebnâme-i Hümâyûn ve Hamse mukabelesinde Mahzenü'l-Esrâr bahrinde Lam'atü'l-Envâr'dan bir mikdar ve Muhammed Attar'ın Mihr ü Müşteri Tercimesi Türkiye dahi kaç cüz' denildikten gayri Hubut-ı Adem'den âher ahd-ı padişah-ı cennet mekân Sultan Süleyman Han aleyhi'r-rahmet ve'l-ğufrana dek Şehname tarzıyla bahr-i münkaribde beş cild ki Selefname ve Halefname ve Muâsırname ve Moğolname ve andan Ceng-i Konya-i Şehriyâr hallede âşiyân-ı Sultan Selim Han enârellâhu burhanehu için bir cild Zafername ve andan sonra cülûs-ı aleyhlerinden nihayet-i ahd-i şeriflerine dek alâ hiddeti Selimşahname deyü nazm ü tesvîd kılınmıştır.»¹⁵

M. Tahir Bursalı, Osmanlı Müellifleri adlı eserinde Lokman Çelebi'nin eserlerinin bir listesini verir. Burada, yukarıda zikredilen müellifin listesine ek olarak «Risâletü'l-Âlât-ı Rasâdiye» adlı eserini kaydettikten sonra bir diğer eserinin olduğuna dair şu açıklamada bulunuyor : «Kütüphane-i Umumi'de mevcut (Viyana) El sine-i Şarkiyeye Fihristi. Cilt II., sahife 225'de :

14 Ahmed Refik. Bizde Şehnamecilik, Seyyid Lokman ve Halefleri. (Yeni Mecmua. No. 9, İstanbul 1917. s. 172).

Saru Saltuk ubûr-i Rûmiline
Hep Oğuznameyi tetebbu' edüb
Altıyüz altmış iki idi hemân
Yazdı icmâl ile Seyyid Lokmân

ibâre-i manzumesi muharrer olduğuna göre Seyyid Lokman'ın bir eseri daha olduğu anlaşılıyor.»¹⁶

Seyyid Lokman'ın günümüze intikal etmiş minyatürlü eserleri bitiriliş tarihlerine göre şu sırayı takip eder :

Tarih-i Sultan Süleyman. 987/1579

Kıyâfetü'l-İnsâniye fî Şemâil-i Osmaniye. 987/1579

Şehname-i Selim Han. 988/1581

Şehinşahname I. cilt. 989/1581

Zübdetü't-Tevârih. 991/1583

Hünernâme I. cilt (Yavuz Selim devri). 992/1584

Hünernâme II. cilt (Kanuni Süleyman devri). 996/1587

Şehinşahname II. cilt (1001-1006/1592-1597) ¹⁷

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi FY 1404

ŞEHİNŞAHNAME I. ¹⁸

Seyyid Lokman tarafından 989/1581 senesinde telif edilen Sultan III. Murad Şehinşahnamesi'nin I. cildi üzerinde duracağız. Burada gayemiz eserin minyatürlerinin üslup tahliline girişmek değil; sadece gerek tarih gerekse Sanat tarihi araştırmalarımıza yardımcı olmak üzere kitap ve yazarı hakkında bir ön bilgi sunmaktır. Eser, kırmızı-bordo renginde, üst ve alt kapakları farklı bir tarzda süslenmiş, miklâpsız meşin bir cilt içindedir. Üst kapağın dış ve iç yüzü semseli, salbekli, köşebentli ve zincireklidir. Baştan başa altın yaldızlı ve kabartma çiçek motifleriyle Osmanlı üslûbunda süslenmiştir. Alt kapak, üst kapaktan farklı (İran-Safevî üslûbunda) olup,

15 Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi. H. 1524 (10^b - 11^a).

16 Bursalı, M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. C. I-III., İstanbul 1333-1342 (c. III. s. 135-136).

17 Akalay, Dr. Zeren. ay. eser. (s. 31-33).

18 Karatay, Fehmi Edhem-Ivan Stchoukine, Les Manuscrits Orientaux Illustrés de la Bibliothèque de l'Université de Stamboul, Paris 1933 (s. 3-7).

orijinal kapak değildir. Cilt miklâpsızdır. Oysa eserin ilk varlığında miklâp izi belirli bir şekilde görülmektedir. Ayrıca alt kapakta miklâbin koptuğunu gösteren en ufak bir iz olmadığı gibi, esere de ters takılmıştır. Fakat gayet nefis kabartma hayvan resimleri ve bitki motifleriyle süslenmiş, içi oyma ve yapıştırma şekillerle bezenmiştir.

Yazma, 360x240 (263x165) mm. eb'adında, 153 yapraktan ibarettir. Mavi ve kalın yaldızlı cetveller içinde, 4 sütun halinde, 15 satırlı nefis ta'lik bir hat ile 989/1581 tarihinde Alâaddin Mansûr el-Şîrâzî eliyle istinsah edilmiştir. Söz başları göz alıcı muhtelif renklerle yazılmıştır. Kâğıt aharlı olup krem rengindedir. Cetvel içleri altın serpme (zerefşân) dir. Bazı yapraklar mailen yazılmış ve araları altın yaldızla çiçek motifleriyle tezyin edilmiştir. Baştaki kısa mensûr mukaddime (1^b-2^a) iki daire içine alınmış ve bu ünvan sayfaları halkârî bir tarzda süslenmiştir. Serlevha koyu mavi zeminli olup, çin bulutları ve yaldızlı hataî ve rumî çiçek motifleriyle bezenmiştir. Eserin ilk yaprağının 1^a yüzünde, üzerinde «Sultan Selim Şah Tevekkeltü alâ Hâlikî» yazılı bir mühür vardır. Yuvarlak mühür olup, yazı sanatkâranedir.

Eserde, günümüze kadar iyi muhafaza edilerek gelmiş, çoğu tam sayfa büyüklüğünde 58 adet minyatür bulunmaktadır.

Şehinşahname'nin I. ci cildinin muhtevasını şu şekilde özetliyebiliriz :

Eser, Sultan III. Murad devrinin 1574-1581 yılları arasında geçen olaylarını Farsça ve manzûm olarak, Şehname tarzında anlatır. Başta eserin III. Murad'a ithafına dair mensûr kısa bir takdimden sonra, manzûmen Allah'a münacaat, Peygamber'e na't ve dört halifeden bahseder. Sultan III. Murad'ın tahta çıkışı uzun uzun anlatıldıktan sonra, Vezir-i Azam Sokullu Mehmed Paşa, II. vezir Piyale Paşa, VI. vezir Nişancı Yusuf Paşa, VII. vezir ve devlet erkânı medhedilerek anlatılır. Kitabın yazılış sebebinin, Sultanların hayatlarını anlatmak için yazılmış olduğunu anlatan «Sebeb-i Nazm-ı Kitâb» bahsinden sonra «Âğaz-ı Dâsitân» ile konuya girilir. İstanbul ve fethinden, bahar ve şenliklerinden söz açılır. Mîr-i Mîrân-ı Cezâyir-i Garb Ramazan Paşa'nın Fas ve havalisinde Araplarla savaşı anlatılır ve bunları şu bahisler takip eder : İran Elçisi Tokmak Han'ın sulh için İstanbul'a gelişi, karşılanması, huzura kabulü ve hediyelerin padişaha arzı. Harem-i Şerîf'in, Zemzem Kuyusunun ve etrafının yeniden tamir edilip düzenlenmesi. Haydar Paşa'nın Diyâr-ı

Neft ve Hayber Kalesini fethi. Marakeş'in fetih müjdesinin gelmesi. 985/1577 yılında İstanbul'da Galata'da Frenk Sarayı'nda yeni tesis edilen Rasathane ve aletleri ile Kahire'den gelen Takiyuddin ve hizmetine verilen 15 ilim adamıyla çalışmaları. İstanbul Semalarında kuyruklu yıldızın görünmesi. İran Şahı'nın ölüm haberi. İran ile mü-nasebetlerin gerginleşmesi üzerine Beylerbeyinin İran üzerine yürü-mesi ve Hüsrev Paşa'nın savaşa başlaması. Savaşların sâfâhatı ve başarılar. Şirvan ve Gürcistan Seferi Serdarlığına tayin edilen Lala Mustafa Paşa'nın İstanbul'dan Üsküdar'a geçişi, hududa varması ve savaşa başlaması. Elçilerin gelmesi. Gürcü Melikesinin oğlu Alexan-dır'ın Osmanlılar'a gelip iltihak ve bağlılığını bildirmesi. Çıldır za-feri. Özdemir Oğlu Osman Paşa'nın savaşları ve Tiflis'in işgali. Ereş'in zaptı. Özdemir Oğlu Osman Paşa'ya vezaret verilmesi. Or-dunun Ereş'ten Erzurum kışlağına hareketi. İranlıların hazırladığı bir ordunun serdarlığına getirileceği öğrenilen Şeref Han ile Lala Mustafa Paşa'nın anlaşması. Safevilerden ayrılıp, Osmanlı hakimiyetine girerek, ecdadının Bitlis Hanlığı'na tayin edilen İran'ın eski Nahcivan Valisi ve «Şerefname» müellifi Şeref Han'ın Van'a gelip Köse Hüsrev Paşa tarafından merasimle karşılanması. Bazı kale ve şehirlerin alınması. Kırım Han'ı Mehmed Giray ile Özdemir Oğlu Osman Paşa'nın fetihleri. Adil Giray'ın katledilmesi. Osman Paşa'nın Kırım Hanıyla Şemahi'ye girişi ve Şirvan'ın istirdadı. İranlılarla mektuplaşmalar. Saray-ı Amire'nin bitirilmesi. Minuçehr'in uçsuz bucaksız denizi geçmesi. Gemi ve gemi topları hakkında. Minuçehr'in Müslüman olup Mustafa Paşa adını alması. Minuçehr'in İstanbul'a gelerek Padişahı ziyareti. Kars Kalesinin inşasına başlanması ve ik-mali. İran'dan elçi gelmesi. Ahmed Paşa'nın Gürcülerle savaşı. Pa-dişahın Darüssaade Ağası Mehmed Ağayı şehid Mehmed Paşa'yı ziyarete göndermesi ve Mehmed Ağa'nın gidip gelmesi ve Padişaha olayı arzemesi. Tatar Hanının Osman Paşa ile yeni fetihleri. Siya-vuş Paşa'nın Vezarete tayini. Fransız Elçisinin İstanbul'a gelmesi, Divan-ı Hümâyûn'a kabulü, hediyeler takdimi ve Cevab-ı Hümâyûn. Bazı küçük fıkralar. İmam-ı Sultanî Abdülkerim Efendi'nin Yahudi hekimi te'dibi. Av hakkında görüşler. Padişahın avdan dönüşü. Pa-dişahın gemi ile gezintisi. Ahmed Paşa'nın vezareti. Meşih Paşa'nın vezareti. Mesih Paşa'nın Kahire'den İstanbul'a gelişi. İran Elçisinin sulh için gelmesi. Tevkii Mehmed Paşa'nın vezareti. Şehinşahname'nin bitmesi dolayısıyla şükür ve duadan sonra (151^a)'da Seyyid Lok-

man, mütevazi bir şekilde ismini zikr eder. Şehinşahname, tarih-i tekmile-i kitab (989/1581) ve müstensih Alaaddin Mansûr el-Şirâzî'nin adının nazmen kaydıyla sona erer.

Şehinşahname'nin I. cildinde bulunan minyatürler ve konuları :

Bu eserdeki 58 adet minyatürün kim veya kimler tarafından yapıldığına dair elimizde herhangi bir kayıt yoktur. Fakat XVI. yüz-yıl Osmanlı Minyatür Sanatının özelliklerini taşıdıklarında şüphe yoktur. F.E. Karatay — I. Stchoukine bu eserin minyatürleri hak-kında yaklaşık olarak şu görüştedirler: «İran Sanatının genel ge-leneklerine bağlı olarak yapılan resimler, onları İran eserlerinden ilk bakışta ayırdedecek orijinal bir stilde yapılmışlardır.»¹⁹ Prof. Dr. N. Atasoy, doktora tezinde bu eseri Nakkaş Osman'ın eserleri ara-sına almıştır²⁰. Dr. Zeren Akalay da bu yazmayı Nakkaş Osman'ın minyatürlenmesinde çalıştığı eserler arasında saymıştır²¹. Yine Dr. Z. Akalay tezinin bir başka sayfasında şu ifadeyi kullanmıştır : Dört sanatçı tarafından resimlendirilen Şehinşahname I. Cilt (İ.Ü. Ktp. F. 1404), bütünüyle XVI. yüzyıl Osmanlı kitap resminin en kaliteli örneklerinden biridir. Eserde, Nakkaş Osman atölyesinin hakimiyeti kuvvetle hissedilmektedir»²² 21.XII.1979.

Kitaptaki minyatürlerin yeri ve konuları :

7 ^a	: Sultan III. Murad'ın Manisa'dan gelip, İstanbul'a gitmek üzere Mudanya İskelesi'nde gemiye binmesi (Resim 1).
8 ^a	: İstanbul'a gelen Padişahın Saraya varması.
11 ^b - 12 ^a	: Cülûs-ı Hümâyûn (Resim 3).
13 ^b	: Vezir-i Âzam Sokullu Mehmed Paşa'nın Divanı (Resim 2).
14 ^b	: II. Vezir Piyale Paşa'nın Divanı.
15 ^a	: III. Vezir Ahmed Paşa'nın Divanı.
16 ^a	: IV. Vezir Zal Paşa'nın Divanı.
16 ^b	: V. Vezir Mustafa Paşa'nın Divanı.

19 Karatay, Fehmi Edhem-Ivan Stchoukine, ay. eser. (s. 3-7).

20 Atasoy, Prof. Dr. Nurhan. «Nakkaş Osman'ın Eserleri ve Osmanlı Minyatür Sanatına Getirdiği Yenilikler» (Basılmamış doktora tezi. İst. Üniv. Ed. Fak. 1962). s. 83.

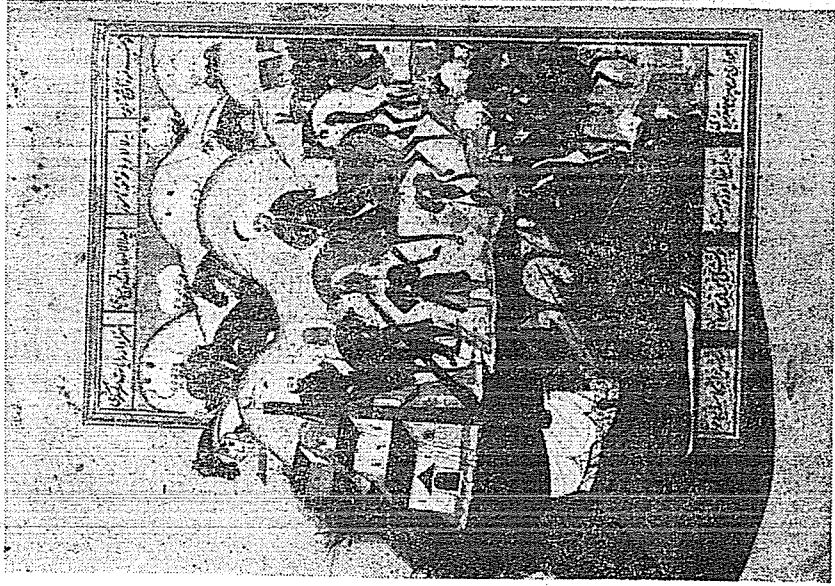
21 Akalay, Dr. Zeren. ay. eser. (s. 306-307).

22 Akalay, Dr. Zeren. ay. eser. (s. 386).

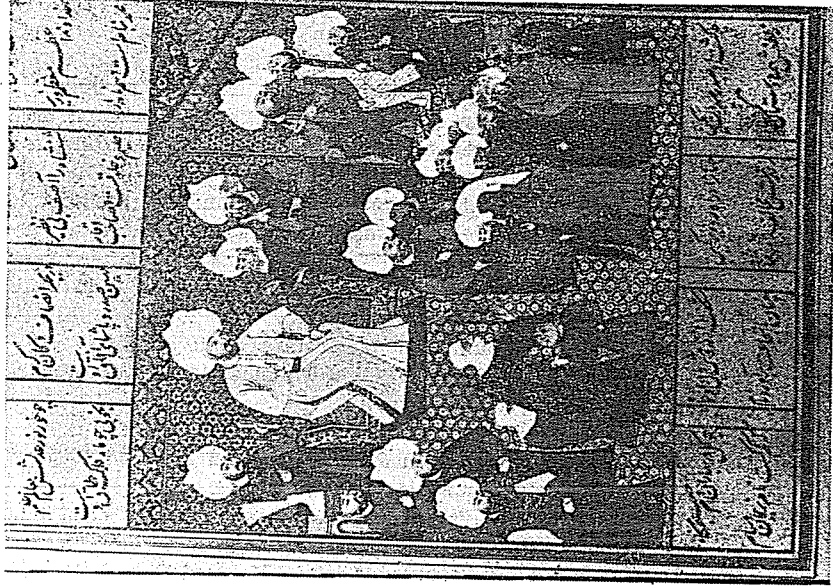
- 17a : VI. Vezir Nişancı Yusuf Paşa'nın Divanı (Resim 4).
 24a : Süleyman Baybars tarafından Mısır'dan getirilen kutsal kılıcın Sadrazama takdimi.
 25a : Padişah köşkte otururken, kutsal kılıcın sunulduğu.
 30b - 31a : Cezayir Beylerbeyi Ramazan Paşa'nın Fas'ta Araplarla savaşı ve oraları fethi.
 38b - 39a : Cülûs tebriği için İstanbul'a gelen (984/1576) İran Elçisi Tokmak Han'ın karşılama merasimi için önünden geçen Alay-ı Hümâyûn (Resim 5).
 41b - 42a : İran Elçisi Tokmak Han'ın Divan-ı Hümâyûn'a gelip, huzura kabulü ve Şah'ın hediyelerini takdimi. (984/1576) (Resim 6).
 43b : İran Elçisinin getirdiği baha biçilmez çadırın Padişah huzurunda İranlılar ve Saray erkânı tarafından kurulması.
 48b : Ka'be ve civarı (Resim 7).
 50b : Haydar Paşa'nın Hayber Kalesi'ni fethi (Resim 8).
 54a : Bitlis Hakimi Şeref Han'ın huzura kabulü ve dil²³ tutulan İranlı'nın konuşurulması (Resim 9).
 56b - 57a : 985/1577 yılında İstanbul'da Galata'da Frenk Sarayı'nda yeni tesis edilen Rasathane ve aletleri ile Kahire'den gelen Takiyüddin ve hizmetine verilen 15 ilim adamıyla çalışmaları (Resim 10).
 58a : İstanbul Semalarında Kuyruklu Yıldızın görünmesi, İstanbul, Galata, Üsküdar ve Haliç'in bir bölümünün haritası (Resim 11).
 61b - 62a : Padişahın Bayramda tertiplelediği Divan ve Hüsrev Paşa'nın Saraya gönderdiği İranlı Kumandanlara ait kesik başlar.
 69b : Erivan Hakimi Elçisinin Osmanlı Serdarı tarafından kabulü (Resim 12).
 71a : Gürcü Kraliçesinin Oğlu Alexandre'nin Serdarın Divanına gelmesi, iltihak ve bağlılığını bildirmesi.
 72b : Derviş Paşa'nın Çıldır savaşı.
 75a : Derviş Paşa, Behram Paşa ve Ahmed Paşa'nın İranlılara baskını, yağma ve develerin geri alınması.
 76b : Osmanlı Serdarı huzurunda esirlerin idam merasimi (Resim 13).
 79a : Serdarın Tiflis Kalesi'ni fethi (Resim 14).
 81b : Serdar Lala Mustafa Paşa Ereğ'te iken Alexandre Han'ın Karargâha gelişi (Resim 15).
 84a : Osmanlı Ordusunun Kınık Suyu'nu geçişi.
 85b : Osmanlılar'ın Ereğ'te İranlılar'ın develerini yağmalamaları.
 88a : Mustafa Paşa ile Tokmak Han kuvvetlerinin savaşı.

- 89b : Serdar Mustafa Paşa tarafından Ereğ Kalesi'nin zaptı ve Şirvan'ın işgali (Resim 16).
 91a : Vezirlik verilen Osman Paşa'nın Mustafa Paşa'yı ziyareti (Resim 17).
 94b : Gürcü Beylerinden Şamhal'ın Mustafa Paşa ile mülakatı.
 97a : Osmanlı Ordusu'nun Şirvan'dan dönerken Kınık Suyu üzerinde yapılan köprüden geçişi.
 102b : Osmanlı Ordusu'nun İranlılara hücumu.
 107a : Ereğ Han'ın Osmanlılar tarafından esir alınması (Resim 18).
 109b : Serdar Osman Paşa'nın Şemahi'de Adil Giray'ın başını vurdurması.
 118a : Saray-ı Amire (Kubbealtı). Sultan III. Murad Köşkü'nün görünüşü.
 119b : Minüçehr'in Müslüman olup Mustafa adını alması.
 122a : Minüçehr (Mustafa Paşa)'in Müslüman olduktan sonra İstanbul'da Padişah tarafından kabulü.
 125b : Kars Kalesi ve kale dışındaki Serdarın karargâhı.
 131b : Darüssaade Ağası Mehmed Ağa'nın Şehid Mehmed Paşa'yı, Padişah tarafından suale gelmesi.
 133a : Mehmed Ağa'nın yaralı Mehmed Paşa'yı hasta yatağında ziyareti.
 134b : Darüssaade Ağası Mehmed Ağa'nın Mehmed Paşa hakkında Padişaha haber getirmesi.
 136a : Darüssaade Ağası Mehmed Ağa'nın huzuruna Mehmed Paşa'yı öldüren kölenin getirilmesi.
 138b : Osman Paşa'nın Tatar Han'ı Mehmed Giray Han ile Şemahi'de buluşup İranlılarla savaşı.
 140a : Mehmed Giray Han'ın Genceliler'i esir alıp Şirvan'a gitmesi.
 141b : Fransa Elçisi'nin III. Murad tarafından kabulü (Resim 19).
 144a : İmam-ı Sultaninin Yahudi hekimini te'dibi (Resim 20).
 145b - 146a : Sultan III. Murad'ın avlanması.

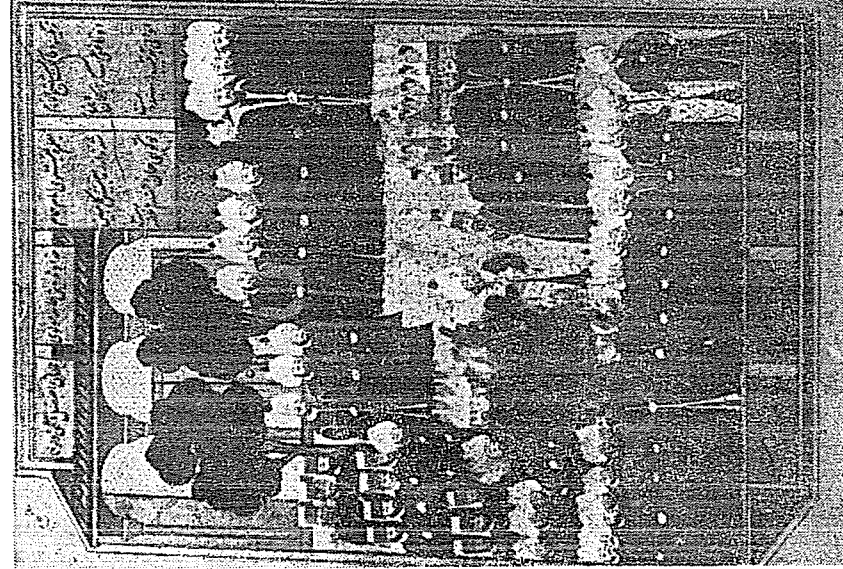
23 DİL (Ask.) : Düşmanın ahvalinden malûmat almak üzere tutulan esirler hakkında kullanılır bir tabirdir. (Pakalın, M. Zeki. ay. eser..., c. I, s. 450).

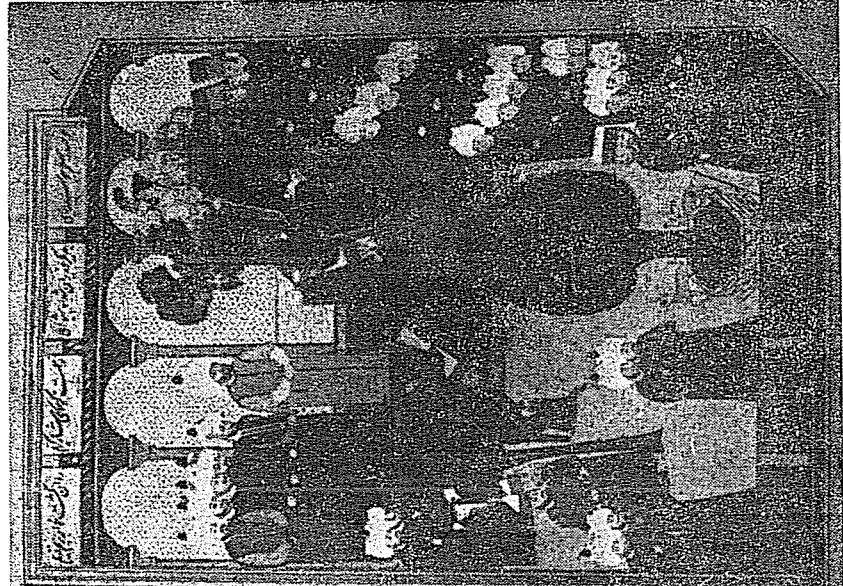
Resim 1

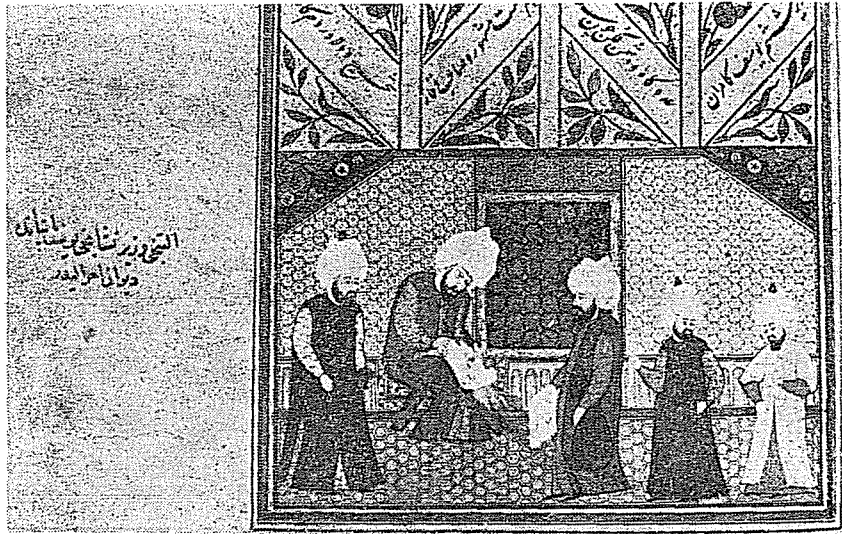

Resim 2

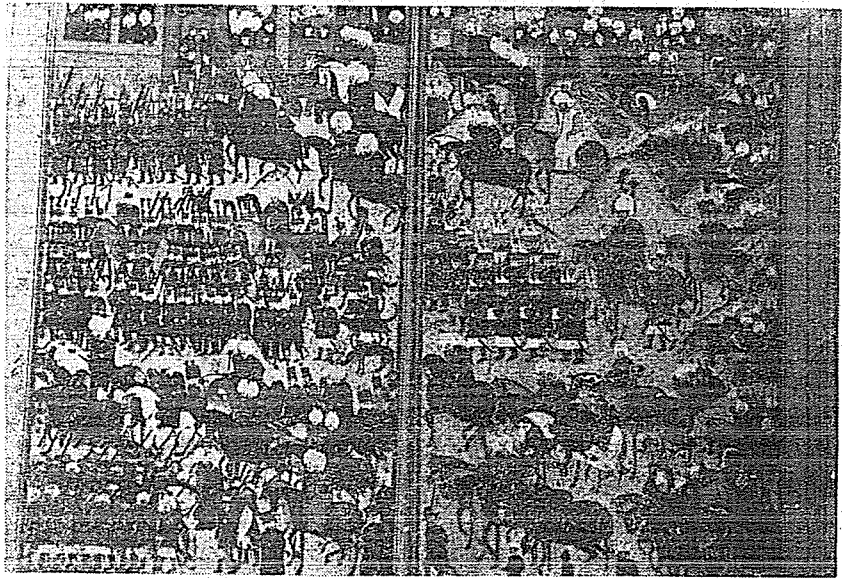

Resim 3

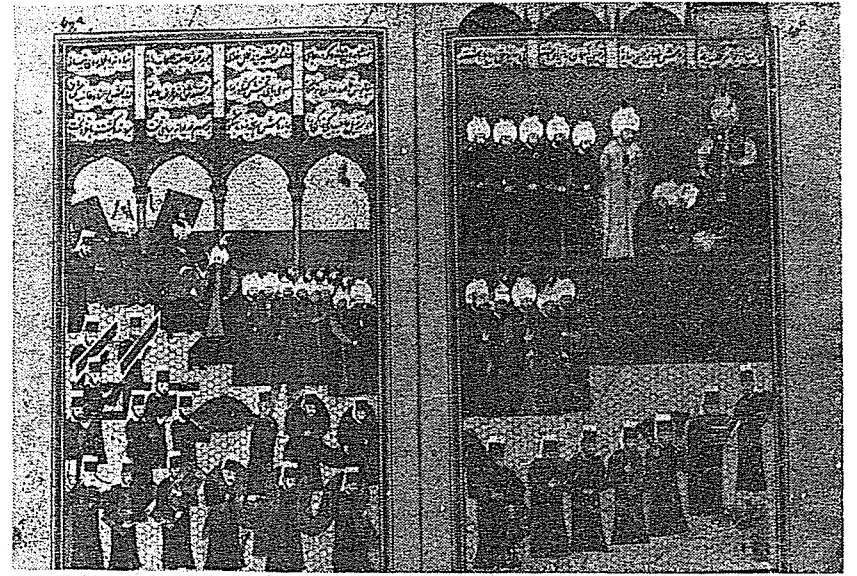

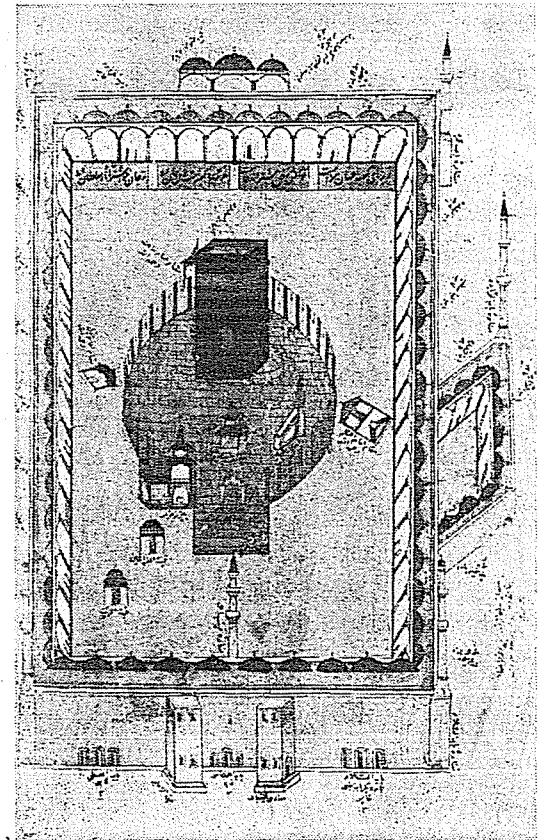
Resim 4

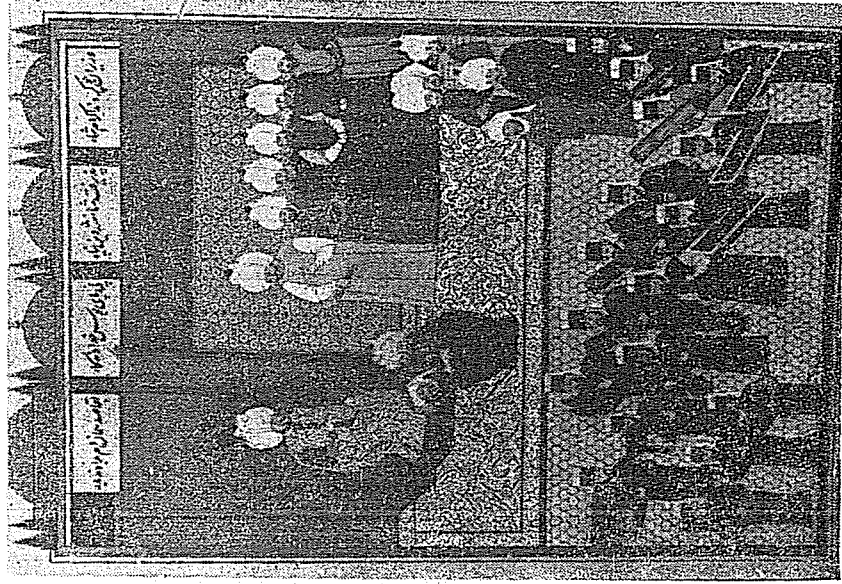
Resim 5

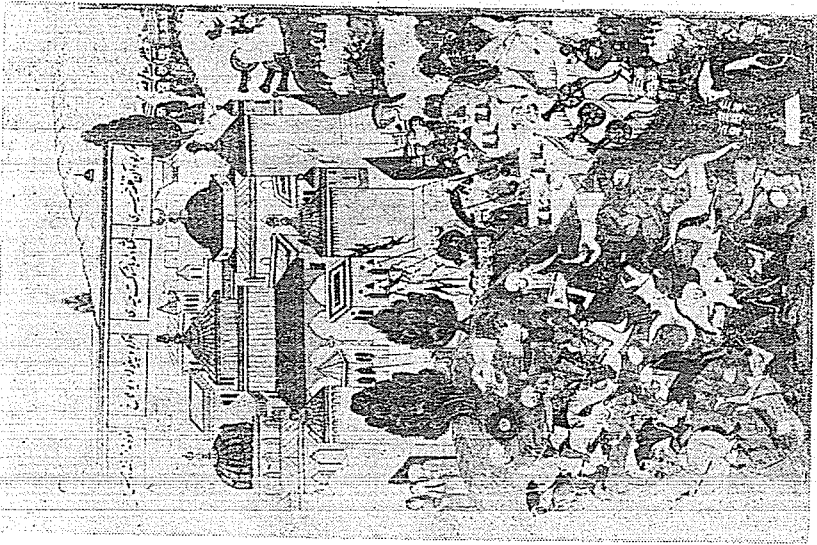
Resim 6

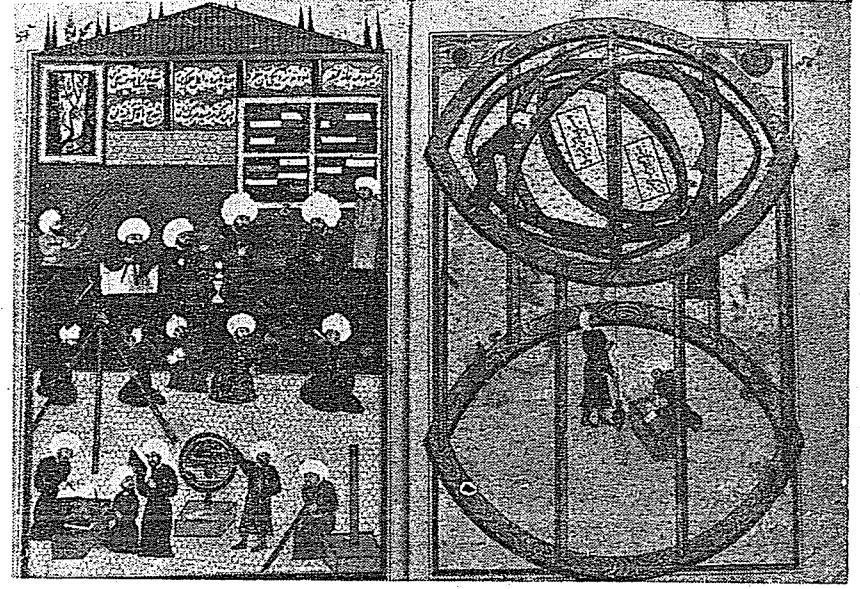
Resim 7

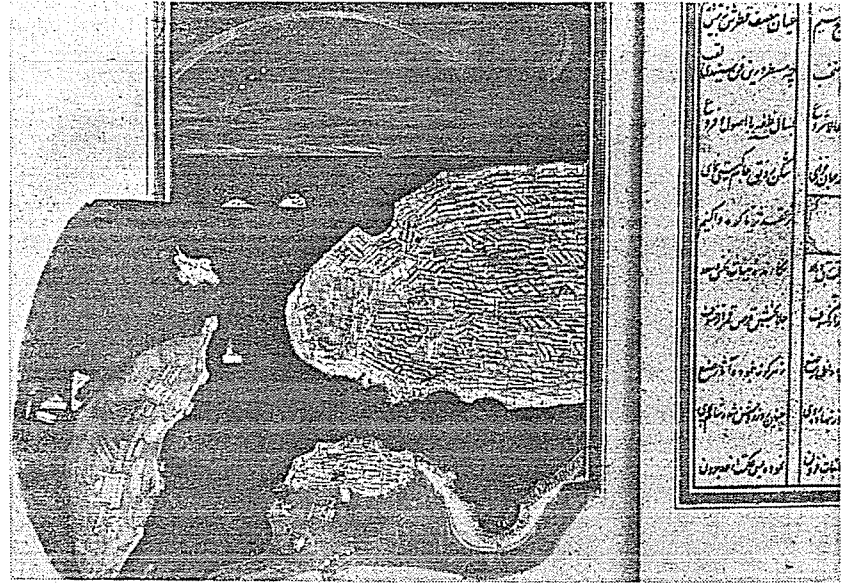
Resim 9

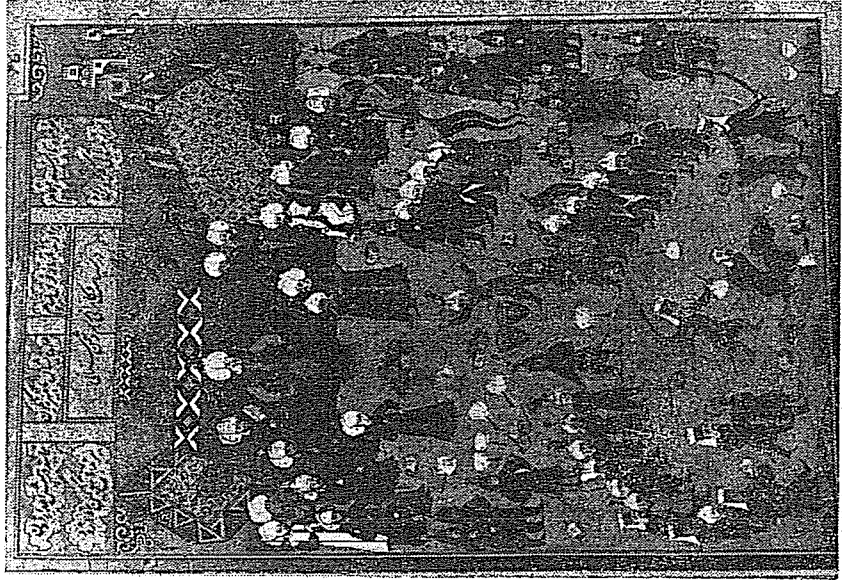
Resim 8

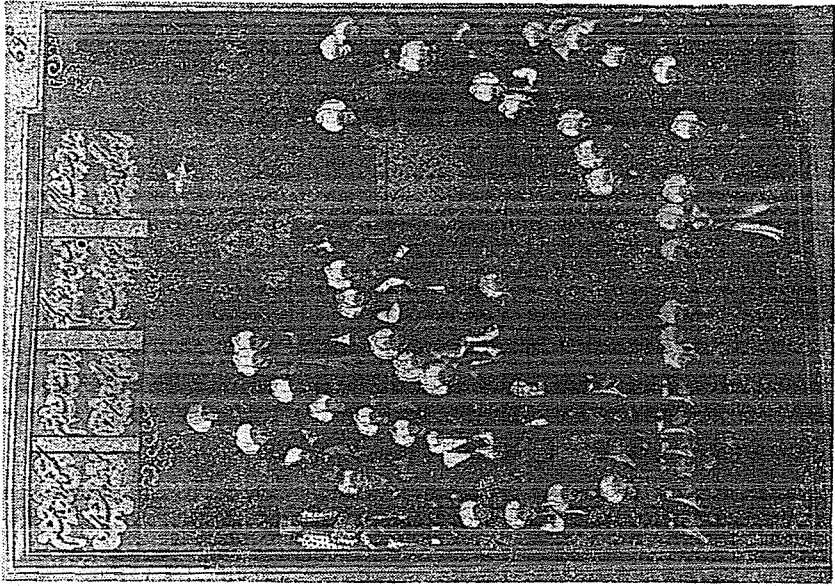
Resim 10

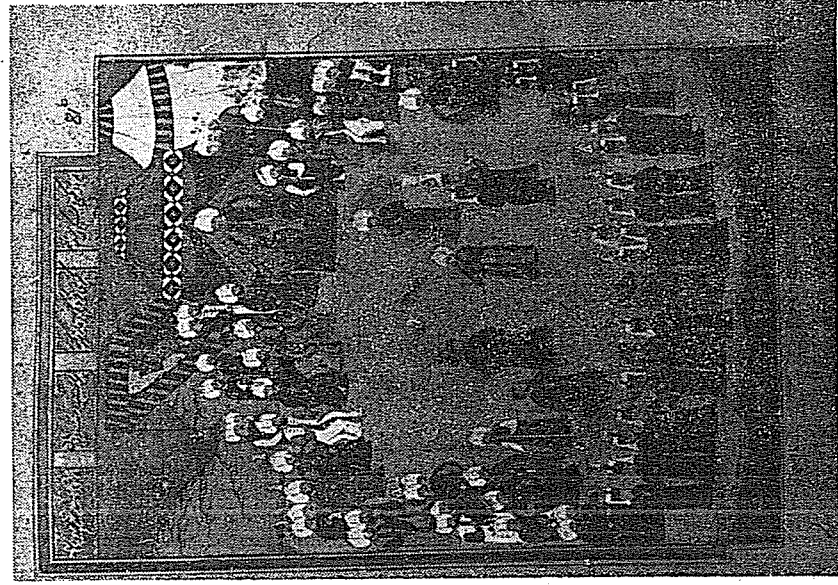
Resim 11

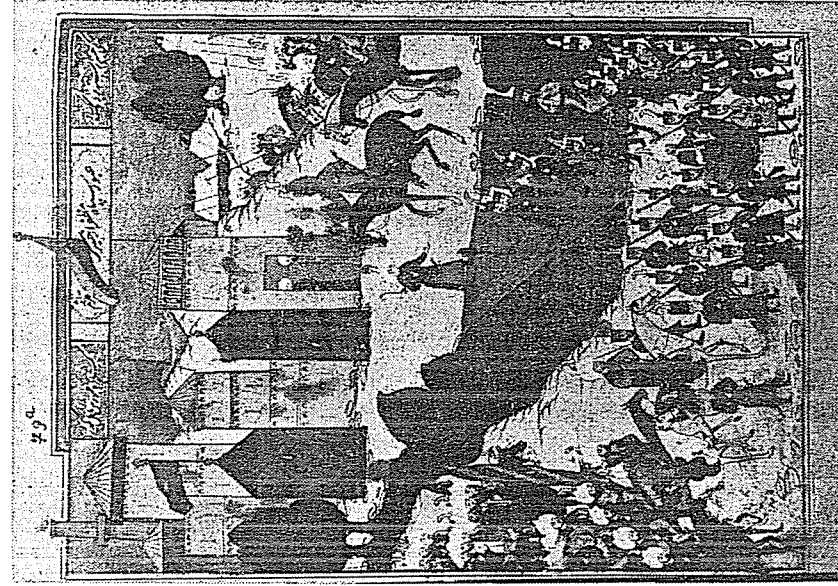
Resim 13

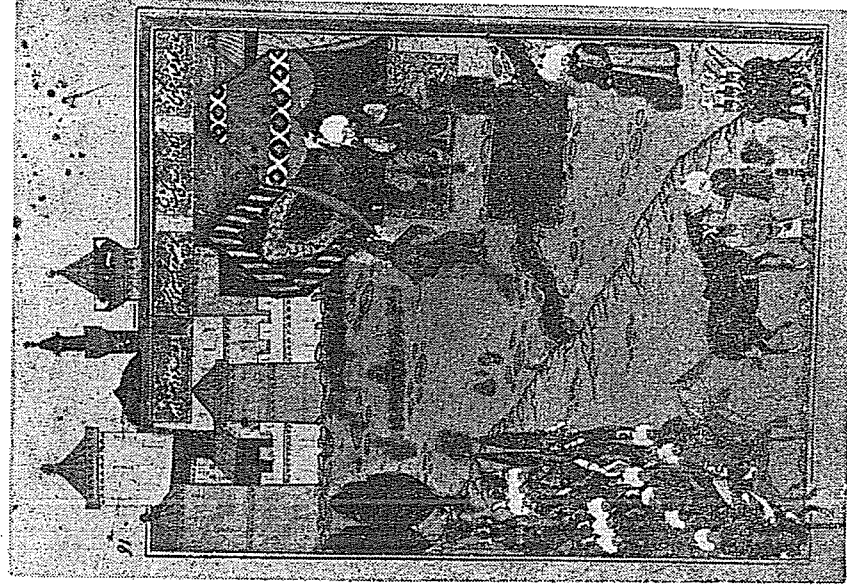
Resim 12

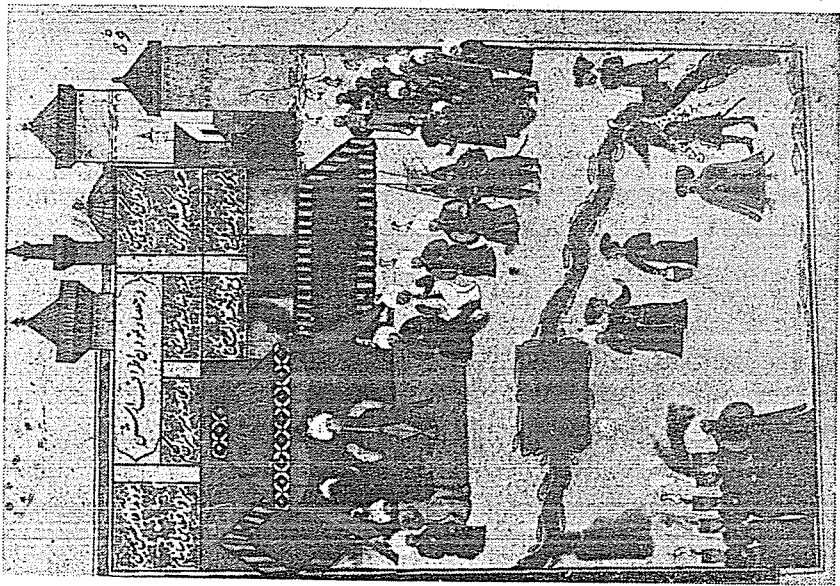
Resim 15

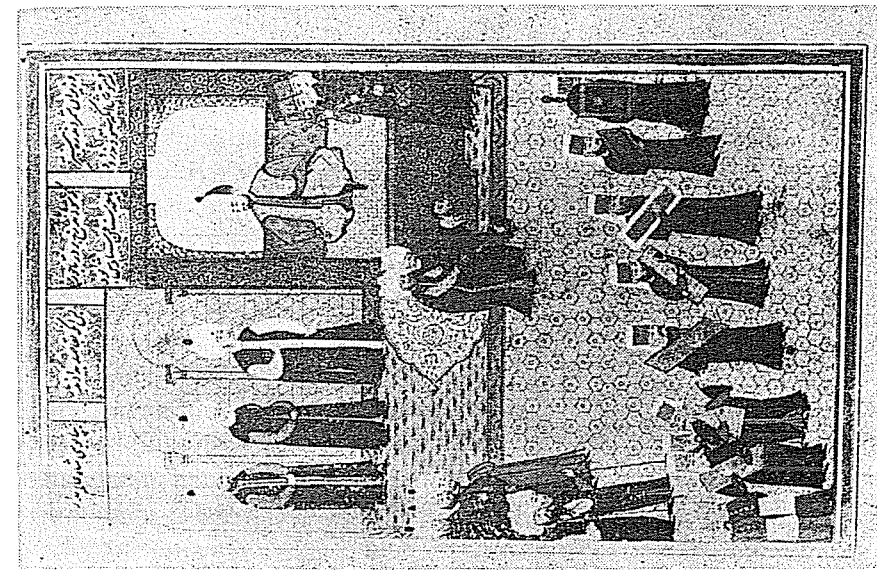
Resim 14

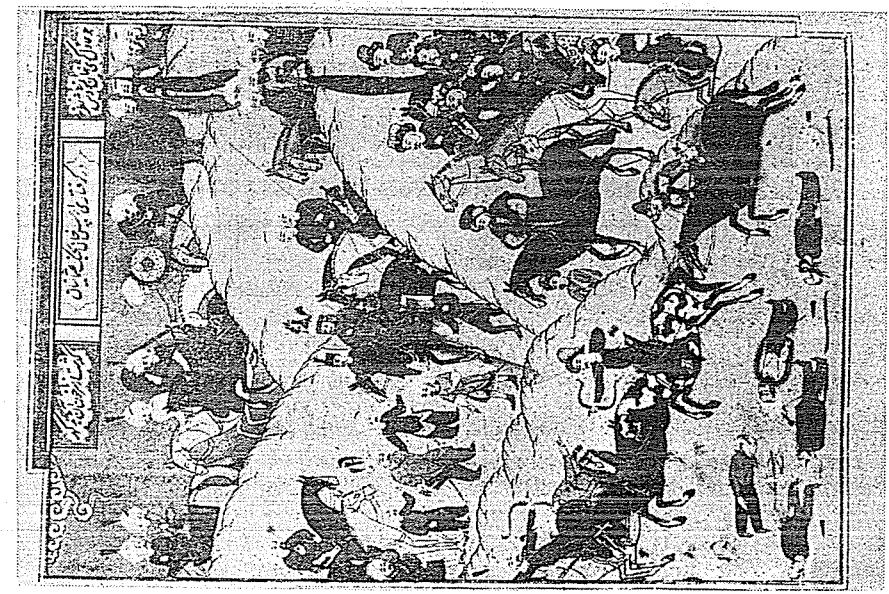
Resim 17

Resim 16

Resim 19

Resim 18

Resim 20

KONYA MEVLANA MÜZESİNDEKİ KÂBE TASVİRLİ BİR SECCADE *

Aysen ALDOĞAN

Mekke'de bulunan Kâbe İslâmiyetten sonra önemini daha da arttırarak kutsal bir yer halini almıştır. Kelime anlamı olarak da Kâbe, 'küp biçiminde yapı, Mekke şehrindeki kutsal yapı, müslümanların namaz kılariken yöneldikleri yön, kutsal sayılan yer' anlamlarını taşır¹.

16. yüzyılın ilk yarısından itibaren Halifeliğin Osmanlılara geçmesiyle Türk resim sanatında Kâbe tasvirlerinin yer aldığı görülür. Kâbe tasvirleri, Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatında da günümüze dek kalan örneklerle gelebilmiştir².

17-18. yüzyılda sıralı tekniğinde yapılan Kâbe Tasvirli Çinilere İznik ve Kütahya'da tesadüf edilir. Daha geç örneklerine ise, Tekfur Sarayı imâlâtı çinilerinde rastlanır. Bugün otuzbeş kadarı bilinen bu çiniler, Prof. Kurt Erdmann tarafından gruplandırılmıştır³.

* Fotoğraflar İstanbul Üni. Ed. Fak. Sanat Tarihi Bölümü Türk ve İslâm Sanatı Kürsüsü'nün arşivinden alınmıştır.

1 Meydan Laurousse, 'Kâbe Maddesi'.

2 R. Arık, Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı, T. İş Bankası yayını, Ankara, 1976, s. 32-33, 46-47, 55.

3 K. Erdmann, Ka'ba Fliesen. Ars Orientalis III., 1959, s. 193-197. Ayrıca bak. ETTINGHAUSEN, R. Die Bildliche Darstellung der Ka'ba im Islamischen Kulturkreis Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft L XXXVII, 1934, s. 111-137; S. Erken, Türk Çiniciliğinde Kâbe Tasvirleri. Önasya, Cild 5, sayı 58, Ankara, Haziran 1970, s. 8-9; K. Otto-Dorn, Das Islamische Iznik, Berlin, 1941; K. Otto-Dorn, Türkische Keramik, Ankara, 1957; S. Erken, Türk Çiniciliğinde Kâbe Tasvirleri Vakıflar IX., Ankara, 1971, s. 297-320; G. Öney, Türk Çini Sanatı Yapı ve Kredi Bankası yayını, İstanbul, 1967, s. 115-120.